

Ekber Şah Devri Vakayinamelerinde Bir İdeolojik Unsur Olarak Timurlu Hanedan Soyunun İnşası

Cihan ORUÇ^{a, b}

Özet

Bâbü'r, Bâbürlü Devleti'ni kurarken Timurlu Hanedan soyunu meşruiyet kaynağı olarak görmüştü. Ancak ondan sonra tahta oturan Hümâyün, astrolojiden yararlanarak kozmolojik bir ideoloji inşa etmişti. Bu yeni ideoloji, hükümdarın otoritesinin zayıflamasına sebep olmuştu. Hümâyün'dan sonra devletin başına geçen Ekber Şah, otoriteyi tamamen ele aldıktan sonra merkezinde kendisinin olduğu kurumsallaşma sürecini başlatmıştı. Hükümdar merkezli bir ideoloji inşası, bu kurumsallaşma sürecinin bir parçası olmuştu. Ekber, devlet adamı Ebü'l Fazl el-Allâmî'ye Timurlu Hanedan soyuna dayanan bir ideoloji inşasını emretmişti. Ebü'l Fazl, Ekber ile haleflerinin meşruiyet kaynağını inşa etmek amacıyla kaleme aldığı meşhur *Ekbernâme* adlı eserinde Timurlu Hanedan ideolojisinin temelini atmıştı. Ekber tarafından görevlendirilen âlimlerden biri de Molla Ahmed Tetevî'dir. Müellif kaleme aldığı *Tarih-i Elfi* adlı eseriyle Timurlu Hanedan ideolojisinin inşasına katkı sunmuştu. Her iki müellif de bu inşa sürecinde siyasi, ilâhi ve efsanevî kişi ve olaylardan istifade etmişlerdi.

Anahtar Kelimeler

Ekber Şah
Timurlu Soyu
İdeoloji
İktidar

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 22.01.2024
Yayın Tarihi: 27.03.2024
Doi: 10.18026/cbayarsos.1423515

The Construction of the Timurid Dynastic Lineage as an Ideological Element in the Vakayinamas of Akbar Shah's Era

Abstract

When Babur founded the Mughal State, he considered the Timurid dynasty as a source of legitimacy. However, Humayun, who succeeded him on the throne, constructed a cosmological ideology using astrology. This new ideology weakened the authority of the monarch. Akbar Shah, who became the head of the State after Humayun, had started the process of institutionalisation with himself at the centre after taking over the authority completely. The construction of a ruler-centred ideology was part of this institutionalisation process. Akbar had ordered his statesman Abul Fazl al-Allâmî to build an ideology based on the Timurid dynastic lineage. Abu'l Fazl laid the foundation of the Timurid dynastic ideology in his famous Akbarname, which he wrote to establish the source of legitimacy for Akbar and his successors. One of the scholars appointed by Akbar was Mullah Ahmad Tatawi. The author contributed to the construction of the Timurid dynastic ideology with his work *Tarih-i Elfi*. Both authors made use of political, divine and mythical figures and events in this construction process.

Keywords

Akbar Shah
Timurid Lineage
Ideology
Power

About Article

Received: 22.01.2024
Published: 27.03.2024
Doi: 10.18026/cbayarsos.1423515

^a coruc@artvin.edu.tr

^b Dr. Öğretim Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, AÇÜFEF, Tarih Bölümü, Artvin, Türkiye Orcid: 0000-0003-3065-8607.

Giriş

Bâbü, atası Timur'un mirası olarak gördüğü Maverâünnahir ve Horasan'da giriştiği mücadelelerde kalıcı bir başarı elde edememişti. Bir ara yönünü Fergana'ya çevirmiş, nihayet Kabil'de hakimiyet kurmuştu (1504-1526). Burayla yetinmeyen Bâbü, her fırsatta Türk'e ait olduğunu vurguladığı, diğer bir ifadeyle Timurlu mirası olarak kabul ettiği kuzey Hindistan'a ilerlemişti. O, 1526 yılının Nisan ayında Afgan Lûdî Hanedanı'nın hükümdarı İbrahim Lûdî'yi Panipat Savaşı'nda mağlup etmiş, akabinde Delhi'yi işgal ederek Agra'da tahta çıkmıştı (Edwardes, 1926, s. 13). Ancak iktidarı kısa süren Bâbü, 1530 senesinde vefat etmişti. Miras bıraktığı devletin sınırları, Orta Asya'daki topraklara ilave olarak Kabil, Pencap, Delhi, doğuda Bihar'ın bir bölümü ve güneyde Guvalyar'a kadar genişlemişti. Bâbürlü Devleti, en son zapt edilen Hint topraklarındaki iktidarını pekiştirmek için çok az şeyi hayata geçirebilmiş, henüz yeni kurulmuş bir fetih devletiydi (Richards, 2021, s. 29). Bâbü'nün soyu, bıraktığı diğer bir mirasıydı. Nitekim soyu baba tarafından Türk kökenli Timur'a, anne tarafından ise Moğol kökenli Cengiz Han'a dayanmaktaydı. Türkçe konuşan ve Türkçe yazan Bâbü, eseri *Bâbürnâme*'de kendisini, ordusunu ve devletini Türk olarak görmektedir (Muhammed Bâbü, 2006, s. 12). Türklüğü ve Timur'un kanını taşıması, iktidar mücadelesinin en öne çıkan meşruiyet kaynağı ve ideolojisi olmuştu (Zahîreddin Muhammed Babur, II, 1970, s. 358-361). Bâbü, bütün Türk hükümdarlar gibi kendisinin ilâhi bir vazifeye görevlendirildiğine inanırdı (Roux, 2021, 124). Ayrıca Tanrı'nın fazl ve keremiyle onun işlerini tanzim ettiğini düşünürdü (Zahîreddin Muhammed Babur III, s. 567). Bâbü'nün bu yaklaşımı, iktidarında ilâhi meşruiyet araçlarından da istifade ettiğini göstermektedir.

Bâbü döneminde kuzey Hindistan'ın büyük bir kısmı zapt edilmişti. Bâbürlü Devleti, bazı sorunlarıyla Hümâyun'a miras olarak kalmıştı. Ancak Racputlar ve Afganlar tamamen kontrol altına alınmamışlardı. Devlet hazinesi tükenmiş bir haldeydi. Hümâyun'un miras aldığı diğer sorun ise ülkenin kardeşler arasında paylaşılmasıydı (Demir, 2017, s. 75). Hümâyun, güçlü bir vezirin desteğini alarak Bâbürlü tahtına oturmuştu. Fakat onun bu şansı uzun sürmemiş, bazı başarılı fetihlerden sonra devleti Afgan Şahı Şir'e terk etmek zorunda kalmıştı. O, yıllar önce Özbekler karşısında mağlup olan babası Bâbü gibi yurtsuz kalmış ve yollara düşmüştü. Oğlu Ekber, bu yolculuk sırasında Sind'de doğmuştu (1542). Hümâyun, onu diğer çocuklarıyla bırakarak Afganistan'da mücadelelere girişmişti. Akabinde yıllarca sürgün hayatı yaşadığı İran'a gitmişti. Şir Şah'ın vefatından sonra, Safevi hükümdarı Şah Tahmasb'ın da desteğiyle 1555 senesinde Hindistan'ı tekrar fethetmişti. Ancak bir yıl sonra, kütüphanesinin merdivenlerinden düşerek hayatını kaybetmişti (Kulke ve Rothermund, 2001, s. 287).

Hümâyun, babasının kullandığı pratik ve politik tedbirler yerine kendisini bin yılın hükümdarı gibi gösteren mistik mesajlar veren ve kozmik ahenk içinde sembolik bir yere oturtmaya çalıştı (Fisher, 2020, s. 99). O, henüz yeni kurulmuş olan devletin saltanat ideolojisini değiştirmeye niyetlenmişti. Genç hükümdar, eşine nadiren rastlanan bir siyasi teşkilatlanma modeli inşa etmişti. Bu model, var olan egemenlik anlayışıyla örtüşmemekteydi. Hümâyun'un tahtını geri almak için yaşadığı kazaklık döneminden önceki on yıllık süreçte saltanat ideolojisini değiştirme girişimi, onun astronomi ve astrolojiye karşı ilgisini şekillendirmişti. Devletin ideolojisini yeniden tasarlarken bu ilgisinden yararlanmıştı. Açıkçası bu yaklaşım, Bâbürlü Devleti'nde kozmolojik ideolojinin inşasıydı. O, ahaliyi anâsır-ı erbaa teorisine göre tasnif etmişti. Arapçada anâsır-ı erbaa, Farsçada ise "çar unsur" şeklinde ifade edilen dört unsur, "toprak, hava, su ve ateş" öğeleridir (Pala, 2004, s. 33). Haftanın günlerini gezegenlere göre düzenlemiş, kıyafetlerini ve sembolik manadaki eşyalarını da buna uygun olarak tasarlatmıştı (Çelik ve Demir, 2021, s. 404).

İdari yapıda pek çok yenilik yapan Hümâyun, yakın dostu tarihçi Handmir'e bu yenilikleri *Kânun-i Hümâyunî* adıyla yazması talimatını verdiği, dünyevi meseleleri ilgilendiren bazı kurallar koymuştu. Buna ilaveten teşkilat şemaları tasarlamıştı. Bu şemalardan birinde sarayı ve idari sistemi "ok düzeni" adıyla

tarif ettiği, on ikişer bölümden meydana gelen ve daha az bir saflık miktarına sahip bir okla simgelenen, üç bölüm halinde hazırlanmıştı. En yukarıda saf altından oluşan kendi oku, en aşağıda ise karışımında en fazla cıva olan okla işaret edilen kapı bekçileri bulunmaktaydı (Handmir, s. 43-44). Diğer bir şemada ise idaresinin bölümlerini doğada bulunan ana elementlere göre sınıflamıştı. Ateş orduyu, hava kapı halkını, su tarımı, toprak ise yapı ve arazileri temsil ediyordu. Bu bölümlerdeki görevliler, uygun görülen renkte elbiseler giyecekti. Hümâyun'un bu hayal mahsulü törenleri onun kardeşleri, Orta Asya kökenli komutanlar, Müslüman ve gayrimüslim Hint memurları ve Hindistan halkının çoğu üzerinde otorite tesis etmek için etkili olamamıştı. Bazı ileri gelen Orta Asyalılar, idarede kendilerinin de hakkı olduğunu öne sürmüş ve Hümâyun'un hakimiyeti elinde tutma gayretine karşı durmuşlardı. Hümâyun, saltanatı süresince bir dizi isyanla karşı karşıya gelmişti (Fisher, 2020, s. 100).

Yaşanan bu hadiseler, Hümâyun'un inşa ettiği kozmolojik ideolojinin güçlü bir iktidarın tesisi için yeterli olmadığını işaret etmektedir. Açıkçası bu durum, Türk hükümlerlik telakkisi açısından değerlendirildiğinde pek de şaşırtıcı olmayacaktır. Eski Türklerde iktidarın meşruiyeti, ilâhi kudret ve soy temeli üzerine oturtulmuştu. Hükümlerlik anlayışı, karizmatikti. Diğer bir ifadeyle hükümdarlık yetki ve kudretinin Tanrı tarafından verildiği kabul edilirdi (Kafesoğlu, 2013, s. 240; Donuk, 1979-1980, s. 49). Bununla birlikte eski Türklerde hükümlerlik, Oğuz Han'ın soyundan gelenlerin elinde bulunurdu. Bu sebeple Türk hükümdarları, kendilerinin bu soydan geldiğini kabul ederlerdi (Niyazi, 2017, s. 52). Kanaatimizce Hümâyun, devlet idaresinde kendisine güçlü bir iktidar tesis etmesini sağlayacak bu araçlardan biri olan soya dayalı meşruiyet kaynağını önemsememişti. Babası Bâbü gibi Timurlu Hanedan soyunu bir meşruiyet kaynağı olarak öne çıkarmamıştı. İlâhi kudret araçlarından da istifade ederek kozmolojik bir ideoloji kurmayı tercih etmişti. Bu ideoloji onun güçlü bir otorite kurmasına imkân sağlamadığından çeşitli kesimlerin iktidardan pay almak istemesiyle sonuçlanmıştı.

Çalışmanın Yöntemi ve Kullanılan Kaynaklar

Hümâyun, 1556 senesinde kütüphanesinin merdivenlerinden düşerek vefat etmiş ve on iki yaşında bulunan oğlu Celâlüddîn Muhammed Ekber Şah, devletin başına geçmişti. Bir süre haremın politik baskıları altında ülkeyi yöneten Ekber, atalığı Bayram Han'ın vefatından sonra Caypûr Racası Bhar Mel'in kızıyla evlenmişti. Bu evlilikten sonra başta Racputlar olmak üzere gayri Müslim unsurlar devlet idaresinde görev almaya başlamıştı. Bu gelişme sarayda Orta Asya kökenlilerden çok Hindular'ın istihdamıyla sonuçlanmıştı. Ekber, nihayet 1564 yılından sonra haremın politik baskısından sıyrılmış ve otoritenin tek sahibi olmuştu (Konukçu, 1994a, s. 542). Çocukluğundan itibaren etkileyici bir kişiliğe sahipti. Kahraman bir savaşçıda bulunması gereken tüm özellikler onda mevcuttu. O, cesur ve atletik olmasının yanı sıra cömert ve sıcak kanlıydı. Bu kudretli ve etkileyici özelliğini, çok nadir görülen teşkilatçı ve strateji kabiliyetiyle buluşturmuştu. Ayrıca hükümdarlar hakkında yapılan bilindik yüceltme ve imaj inşa etme gayretlerinin çok ötesinde görkemli ve büyüleyici bir karaktere sahipti (Richards, 2021, s. 70-71).

Ekber'in karakteri, savaşlarda olduğu kadar siyasette de ona başarı elde etmesini sağlamıştı. Ayrıca iktidarının ikinci yarısında Ekber'in mizacından etkilenen danışmanları, merkezine hükümdarlarının bulunduğu yeni bir ideolojik anlayış tasarlamaya başladılar. Ebü'l Fazl, Fetihpûr Sikri'nin merkez olduğu yıllarda, geniş ufku ve siyasî zekasıyla bir Timurlu ideolog ve propagandacısı vasfıyla tanınmıştı. Bu entelektüel kişi, imparatorluk hizmetinde, Ekber ve onun halefleri için güncel bir meşruiyet kaynağı oluşturmak amacıyla *Ekbernâme* adlı meşhur eserini yazarak Timurlu hanedan ideolojisinin temelini atmıştı. Bu gelişme, onun sahip olduğu yetkiyle gerçekleşmiş ve hanedan için önemli bir stratejik adımı temsil etmişti (Richards, 2021, s. 71-72). *Ekbernâme*, üç kitap halinde tasarlanmıştır. İlk kitap, Ekber'in kehanetleri ve Hint-

Grek teorileri üzerine odaklanarak oluşturulmuştur. Bu bölümde, Hz. Âdem'den başlayarak Ekber Şah'a kadar tarihte önemli roller üstlenmiş ünlü kişilerden bahsedilmektedir. Bilhassa Ekber Şah'ın babası Hümâyun hakkında ayrıntılı bilgiler içermektedir. Ardından, Ekber'in 1556'da tahta çıkışından 1572'ye kadar gerçekleşen olaylar kronolojik bir sıra izlenerek anlatılır. İkinci kitapta 1572 ile 1602 yılları arasındaki hadiseler kronolojik bir düzende yazılmıştır. Âyîn-i Ekberî adıyla bilinen üçüncü kitap, müstakil bir çalışma olarak da ele alınmaktadır. Bu kitap, beş bölümden oluşmakta ve Ekber devrindeki Hindistan kıtasının ayrıntılı betimlemesini ihtiva etmektedir (Konukçu, 1994b, s. 314).

Bununla birlikte Ekber, Sünni ve Şii alimlere bin yıllık genel İslam tarihini yazmaları talimatını vermişti. Hz. Peygamberin vefat tarihinin başlangıç olarak esas alınması emredilen eserin yedi müellif tarafından yazılması tasarlanmıştı. Ancak peygamberin vefatının otuz altıncı yılından sonra yaşanan gelişmelerin yazımında tarihçiler arasında anlaşmazlık çıkmıştı. Bu gelişme üzerine Molla Ahmed Tetevî, *Tarih-i Elfî* adlı eserin yazımı için görevlendirilmişti. Tetevî, eseri Moğol hükümdarı Gazan Han'ın saltanatının ilk devresine kadar iki cilt halinde yazmıştı. Asaf Han Kazvini, Müellifin 1585 yılında vefatı üzerine, eserin kalan kısmını 1589 yılına kadar devam ettirmişti. Özel bir tasnifi olmayan eser, İslam âleminin devlet ve eyaletlerinin tarihi olayları, yıllara göre düzenlenerek yazılmıştır (Hoyi, 2006, s. 783). Tetevi, eserin yazılması hakkında kendisinin Ekber Şah tarafından görevlendirildiği ve tarihi olayları anlatmadan önce hükümdarın ataları hakkında bilgi vermesi gerektiğini ifade etmektedir (Ahmed bin. Nasrullah Tetevî, 2013, s. 3527).

Bütün bu bilgiler ışığında Ekber'in babası Hümâyun'dan nasıl bir devlet miras aldığına gayet farkında olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere Hümâyun, Türk devlet telakkisinde iktidarın meşruiyet kaynaklarından olan soy esasını bilerek veya bilmeyerek görmezden gelmişti. Yerine yukarıda da ifade ettiğimiz gibi ilâhi kudret esaslarından yararlanarak kozmolijik bir ideoloji inşa etmişti. Bu durum, pek çok isyanın çıkmasına, hatta bazı devlet adamlarının iktidardan pay istemesine sebep olmuştu. Ekber, Bâbürlü tahtına oturup otoriteyi ele geçirdikten sonra merkezinde kendisinin olduğu bir kurumsallaşma sürecini başlatmıştı. Bu kurumsallaşmanın gerçekleşmesi, her şeyden önce yeni bir imparatorluk ideolojisinin inşasıyla mümkündü. Güçlü bir Timurlu Hanedan soyunun inşası, iktidarının gücü ve meşruiyeti açısından oldukça ehemmiyet arz etmekteydi. Burada ele alınan iki eserde, Ekber'in ataları olan Timurluların soyu ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Biz bu çalışmada söz konusu eserlerde Ekber'in iktidarının meşruiyet kaynağı olarak Timurlu Hanedan soyunun nasıl inşa edildiğini ayrıntılı olarak ele alacağız.

Ekber'in İktidarında Soya Dayalı Meşruiyet İnşasında Siyasi, İlâhi ve Efsanevî Unsurlar

Ebü'l Fazl, Ekber'in soyunu ele aldığı *Ebernâme*'nin girişi kısmında ideolojinin temel hükümlerini açıkça dile getirmektedir. Müellife göre Allah'a nasıl hamt edebileceğini düşündüğü sırada ona bir mesaj iletilmişti. Bu mesajda girişi Allah'a hamt ile başlayan, padişah ve hükümdarların tarihini kaleme alındığı bir eser yazması söylenmişti. Akabinde ise Ekber kastedilerek onun vücudundan başka yüce eser ve değerli cevherin olmadığı bildirilmişti. Zira dünyanın zahiri düzeninin kurulması, Ekber Şah'ın kutsal himmetiyle gerçekleştiği ifadelerine yer verilmişti. Akabinde ise Ekber, dünyanın hükümdarı şeklinde ele alınmış ve onun nurunu gönülleri aydın ve batınları (iç dünyaları) düzgün, yalnızca üstün insanların idrak edebileceği bildirilmişti. Mesajda aktarılanlara göre Ekber, Allah'a inananların kiblesi, Allah tarafından tahta oturtulmuş, zahir ve batının sorunlarını çözmekle görevlendirilmişti. Ebü'l Fazl, bu mesajı sonrasında içinde bulunduğu durumu şu sözlerle dile getirmektedir: “Devlet sabahı doğdu ve ebedi sermaye elde edildi. Umut gözü aydınlandı. Maddi dünya revaç buldu. Anlam mülkü genişledi. Maksut eteği ele düştü ve istenen şey gözükmeye başladı.” (Ebü'l Fazl el-Allâmî, 1877, s. 4-5). Ebü'l Fazl'a gelen mesajın, nasıl ve kim tarafından gönderildiği

ifade edilmese de bunun sanki gayb âleminden kendisine iletildiği anlayışı öne çıkarılmıştır. Bu durum, müellifin Ekber Şah devri tarihinin yazılmasını üstü örtülü bir biçimde ilâhi bir emre dayandığını işaret etmektedir.

Ebü'l Fazl, eserinin ilerleyen satırlarında *"Eskiden Allah'ı hamdetmek için söze sığınırlandı. Ama bu ilginç dibacede hakka tapan padişaha sığınılmaktadır."* sözlerine yer vererek Ekber'i bir insanın ötesinde tanrısal vasıflara sahip bir varlık olarak nitelendirmektedir. Akabinde ise Ekber Şah için şu ifadelere yer vermektedir: *"Askeri bilgileri olan, ilâhi kudretin mazharı, sonsuz kerametın kapısı, samediyetin tek girişi, Allah'ın sofrasında olan o padişah, padişahlık madenin müceheri, Tanrı elinin/gücünün hakimiyetinin kesin kanıtı, Gürkanî Hanedanı ve Sahipkıran soyunun ışığı, aklın ermediği sırların sahibi, padişahlık tahtının varisi, ülke fethetmenin mucidi, hidayet sabahının aydınlığı, velayet güneşinin ışığı, adam ceoherini değerlendiren, yüce güneşin veliahdı, kaza ve kader birleşiminin seçtiği, fetih ve zafer askerlerinin başı, gece ve gündüzlerin karışımının özü."* (Ebü'l Fazl el-Allâmî, 1877, s. 6).

Ekber, ilâhi vasıflara sahip bir kişi biçiminde nitelendirildikten sonra onun için *"Tanrı elinin/gücünün hakimiyetinin kesin kanıtı, Gürkanî Hanedanı'nın ışığı, Sahipkıran soyunun lambası"* ifadesinin kullanılması oldukça dikkat çekicidir. Bu durum, Ebü'l Fazl'm bir ideolog olarak Bâbürlü Devleti'nin ideolojisini yeniden inşa etmeye çalıştığının en açık delilidir. Nitekim yukarıda da ifade ettiğimiz üzere eski Türklerde ilâhi kudret ve soy, siyasi iktidarın meşruiyet kaynağıydı. Hümâyun, kozmolojik bir ideoloji inşa etmek suretiyle ilâhi kudret anlayışını bu yeni ideoloji içerisinde muhafaza etse de soy unsurunu göz ardı etmişti. Kozmolojik ideolojiyle güçlü bir iktidar tesis edemeyen Hümâyun komutanlar, devlet adamları ve halk üzerinde güçlü bir otorite kuramamıştı. Bu durum, devlet içerisinde art arda isyanların çıkmasına sebep olmuştu. Ebü'l Fazl, Bâbürlü tarihindeki bu tecrübelerden de istifade ederek iktidarın gücü ve en önemlisi de onayı için soy unsurunun ne kadar ehemmiyet taşıdığını bilen bir alimdi. Bu sebeple, Bâbü'ün iktidar mücadelesinin ve Hindistan'da devlet kurmasının ideolojik araçlarından Timurlu Hanedan mirasına ve Timur'un soyuna başvurduğu görülmektedir.

Ekber Şah devri müelliflerinden Ahmed bin Nasrullah Tetevî de *Tarih-i Elfi* olarak adlandırılan eserinin giriş kısmında yazdıklarıyla devletin ideolojik inşasında rol aldığı görülmektedir. Tetevî, Ekber için kullandığı elkap ve dile getirdiği dua şu şekildedir: *"Sultanların sultanı, Allah'ın yeryüzünde gölgesi, su ve toprağın kahramanı, emniyet ve güveni yayan, adalet ve ihsanı genişleten, adam türünün özü, Süleyman tahtının varisi, İlâhi tevhidin bayrağını yükselten, Tanrı şefkat denizinin incisi, sonsuz feyzin kaynağı, hakikat mülklerinin sahibi, ince yolların yolcusu, dünyada en adil padişah, halkına çok yakın ve sahip çıkan, İslam padişahı, Allah'ın gölgesi, Allah'ın dinin yardımcısı Celaleddin Muhammed Ekber Padişah-i Gazi, Allah mülkünü ve saltanatını kalıcı ve ihsan ve iyiliğini bütün dünyadakilere saçsın."* Müellif, Ekber için *"Allah'ın yeryüzünde gölgesi"* ifadesine yer vererek ona ilâhi bir meşruiyet atfetmişti. Daha sonra ise bu eseri yazmakla şerefleendirildiğini belirten müellif, içinde bulunduğu yılın olaylarını anlatmaya başlamadan önce Ekber'in *"saltanat yıldızı"* olan Cengiz Han'ın ataları hakkında bilgi vereceğini dile getirmiştir. Tetevî, bu ifadeyle Ekber'in soyunun Cengiz Han'a dayandığını işaret etmek suretiyle Bâbürlü hükümdarının siyasi meşruiyetini güçlendirmeye gayret ettiği görülmektedir (Ahmed bin. Nasrullah Tetevî, 2013, s. 3527).

Ebü'l Fazl, eserinin giriş kısmında Ekber'in Timur'un soyundan geldiğini işaret etmişti. Ancak Ekber'in soya dayalı meşruiyeti, onun atalarının soyunun bilinmesiyle daha da güçlendirileceği düşünülmüş olmalı. Bu sebeple insanlığın ilk atası Adem'den başlayarak kutsal kitaplarda geçen peygamberlere, bunlar vasıtasıyla da bu soyun bağlantısını Nuh'un oğlu ve aynı zamanda Türkistan hükümdarı ve Türklerin atası Yafes'e kadar anlatmaktadır. (Richards, 2021, s. 73). Müellifin verdiği bilgilere göre Türk, Yafes'in en büyük oğludur. Türkler ona *"Yafes Oğlan"* derdi. Türk zeka, beceri ve yönetimde kardeşlerinden daha becerikliydi. Babasından sonra tahta oturmuştu. Yiğit, adil ve mazlumun hakkını koruyan bir hükümdar olduğu belirtilmektedir. Müellif, Türk'ün çocuklarını kısaca ele aldıktan sonra onun büyük oğlu Karahan'dan olan

Oğuz hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Oğuz akıllı, insaflı, adil, düzgün kültür, yüce himmet ve yüksek ikbal sahibiydi. Oğuz, önce İran, Turan, Rum, Mısır, Şam ve Fireng mülklerini hakimiyeti altına almıştı. Türklere (Türkleri oluşturan gruplara) halk arasında kullanılan isimler vermişti. Uygur, Kanglı, Kıpçak, Karluk, Halaç bunlardan bazılarıydı. Oğuz'un Gün, Ay, Yıldız ile Gök, Dağ, Deniz adında altı oğlu vardı. İlk üçüne Bozok, diğer üçüne ise Üçok derlerdi. Oğuz'un altı oğlundan yirmi dört torunu olmuştu. O, dünyayı fethettikten sonra topraklarını oğulları arasında paylaştırmıştı. Yetmiş iki veya yetmiş üç sene dünyayı yönettikten sonra vefat etmişti (Ebü'l Fazl el-Allâmî, 1877, s. 59-61). Ebü'l Fazl, görüldüğü üzere eserinde sadece Ekber'in ve atalarının Hz. Adem'e kadar uzanan soyunu ele almamaktadır. Bu soy silsilesinde öne çıkan isimlerin vasıfları ve başarıları hakkında da bilgi vermektedir. Kanaatimizce müellif, bu yaklaşımla Ekber'in saygınlığını arttırmak ve otoritesini güçlendirmek istemiştir.

Tetevî, Ekber'in soy silsilesini anlattığı eserinde Ebü'l Fazl'dan farklı bir yol izlemiş, Ekber'in soyunu insanlığın atası Hz. Adem yerine Hz. Nuh'tan başlatmıştır. Akabinde ise Ebü'l Fazl'ın verdiği bilgilere benzer bilgiler aktarmıştır. Ona göre Nuh, Turan topraklarını en büyük oğlu Yafes'e vermişti. Yafes, orada güzel adetler ve hoş gelenekler benimsemişti. Soyundan gelenler, onun vefatından sonra en büyük oğlu olan Türk'ü lider ve hükümdar olarak seçmişlerdi. Ona "Yafes Oğlan" derlerdi. Türk, Yafes'in en büyük oğluydu ve son derece akıllı, edebi ve sanatsever biriydi. Çadır onun icadıydı. Türkler arasında kalan mallar (hayvancılık) da ondan kalmıştı. O adil ve adaletli bir hükümdardı. Halkını iyi idare etmiş ve beslemişti. Onun zamanında insanlar refah ve mutluluk içinde yaşamışlardı (Ahmed bin. Nasrullah Tetevî, 2013, s. 3530-3531). Tetevî'nin Yafes'in oğlu Türk hakkında verdiği bu bilgilerin *Ekbernâme*'deki bilgilerle örtüştüğü görülmektedir. Ancak Oğuz hakkında efsaneyle karışık yeni bazı bilgiler verdiği görülmektedir.

Onun eseri *Tarih-i Elfi*'ye göre Oğuz, Moğolların ve göçebe Türkmenlerin atasıdır. Oğuz, dünyaya geldiğinde üç gün boyunca annesinin göğsünden süt emmemişti. Buna üzülen annesi, üç gece rüyasında oğlu Oğuz'la konuşmuştu. Oğuz, annesine Allah'a iman etmesini, aksi takdirde onun sütünü emmeyeceğini söylemişti. Oğuz'un annesi, müşrik olan kocası ve yakınlarından gizli iman etmişti. Oğuz, Allah'a yönelen annesinin sütünü içmeye başlamıştı. Ergenliğe erişince amcası Kerhan'ın kızıyla evlendirilen Oğuz, eşine Allah'a iman etmesi koşuluyla onunla ilişki kurabileceğini söylemişti. Ancak eşi bunu kabul etmemişti. Karahan, oğlunun eşiyle ilişki kurmadığını öğrenince onu diğer kardeşi Kezhan'ın kızıyla evlendirmişti. Oğuz, yeni eşine aynı koşulları öne sürmüş ve kabul etmesi halinde ilişki kurabileceklerini söylemişti. Ancak ikinci eşi de onun isteklerini kabul etmemişti. Bu durumdan haberdar olan Karahan, oğlunu kardeşlerinden Urhan'ın kızıyla nişanladı. Bir gün nişanlısıyla nehir kenarında karşılaşan Oğuz, ona önceki eşleriyle neden ilişki kurmadığını anlatmış ve söz konusu şartını bildirmişti. Kadın, Oğuz'un şartını kabul ettikten sonra mutlu bir evlilik gerçekleşmişti. Karahan, Oğuz'un din değiştirdiğini öğrenmiş ve buna öfkelenmişti. Ayrıca onun ilk iki eşini Allah'a iman etmeye davet ettiğini, kadınların bu çağrıya uymaması nedeniyle onlarla ilişki kurmadığını duymuştu. Karahan, akrabaları ve halkın bulunduğu toplantıda bu durumu anlatmıştı. Orada bulunanlar din değiştiren Oğuz'un öldürülmesi gerektiğini söylemişlerdi. Karahan, bu karardan sonra Oğuz ile yetmiş beş yıl savaşmış, ancak oğluna yenilmiş ve ölmüştü. Oğuz, Talas ve Seyram dahil Buhara'ya kadar olan yerleri ele geçirmişti. Türkistan ve Amuderya'nın tüm bölgelerini egemenliği altına almıştı. Türkleri bir araya getirerek onlara adlar ve unvanlar vermişti. Bunlar Uygur, Kanglı, Kıpçak, Karluk, Halaç, Ağaçeri' idi. *Tarih-i Elfi*'de Oğuz'un çocukları ve neslinin devamı hakkındaki bilgiler, *Ekbernâme*'deki gibidir (Ahmed bin. Nasrullah Tetevî, 2013, s. 3541-3543).

Tetevî'nin eserinde, dünyaya geldiği andan itibaren efsanevî ve ilâhi vasıflarla karşımıza çıkan Oğuz'un, Türklerin ve Moğolların atası olmakla birlikte onların doğru yolu bulması için yer yüzüne gönderilmiş kurtarıcı peygamber şeklinde anlatıldığı görülmektedir. Oğuz'un, Allah'a iman etmesi koşuluyla annesinden süt emmesi veya eşlerine Allah'a iman etmeleri koşuluyla onlarla ilişki kurabileceğini söylemesi

ve sadece bu koşulu kabul eden üçüncü eşiyle mutlu bir evlilik kurması, onun kurtarıcı olarak gönderildiğinin işaretlerindedir. Nitekim, bu şartlar vesilesiyle Allah'a iman etmiş bir anneden süt emmiş ve Allah'a iman etmiş bir eşten çocuk sahibi olmuştu. Oğuz, dinini değiştirmiş olması nedeniyle kendisini öldürmek isteyen babası ve taraftarlarıyla savaşmış, galip olmuştu. İnancı uğruna bir peygamber gibi mücadele eden Oğuz, yeni fetihler yaparak topraklarını genişletmiş ve Türkleri tek çatı altında toplamıştı. Akabinde ise onlara ad ve unvanlar vermişti. Bütün bu yönleriyle Oğuz, Türklere gönderilmiş bir peygamber ve lider olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekber hakkında yukarıda zikrettiğimiz, *Ekbernâme* ve *Tarih-i Elfi*'de onun yarı Tanrı ve İslam'ın koruyucusu gibi, vasıfları ile atası olduğu ifade edilen Oğuz'un burada dile getirdiğimiz vasıflarının benzerlik taşıdığı görülmektedir.

Ekbernâme ve *Tarih-i Elfi*'ye göre Moğolların ve Türklerin atası Oğuz'dan sonra, tahta sırasıyla onun soyundan gelen Günhan, Ayhan, Yıldızhan, Menglihan, Denizhan ve İlhan oturmuştu. Deniz Han döneminden itibaren Oğuz'un soyundan gelenler, Moğolistan'ın hakimiydiler. İlhan'ın hükümdarlığında Türkistan ve Maverannehir, Tur bin Feridun'un elindeydi. Tur, Tatar şahı Sevinçle ittifak kurup İlhan'a savaş açmıştı. İlk önce İlhan üstünlük elde etmiş, ancak daha sonra bütün Moğollar öldürülmüştü. İlhan'ın Kıyan ve Nüküz adlı sadece iki adamı sağ kalmıştı. Bu iki şahıs eşleriyle birlikte gece savaş alanından kaçmışlardı. Zorlu bir yolculuktan sonra dağ geçidini aşmışlardı. Güzel ve temiz suyu ile çok sayıda meyve ağacı bulunan bir ovaya ulaşmışlardı. Çaresiz bölgeyi değerlendirip oraya yerleştiler. Türkler bu yere Ergenekon dediler. Bu korkunç olayın Oğuz Han'ın vefatından bin yıl sonra gerçekleştiği ifade edilmektedir (Ebü'l Fazl el-Allâmî, 1877, s. 62-67; Ahmed bin. Nasrullah Tetevî, 2013, s. 3547).

Ebü'l Fazl, eseri *Ekbernâme*'de Türk tarihinde önemli bir yeri olan ve Ergenekon Destanı olarak bilinen hadiseden bahsettikten sonra bu olayın Ekber'i ilgilendiren yönüne, *Tarih-i Elfi*'de bahsedilmeyen, şu cümlelerle dikkat çekmektedir: “*Bilgin bilir ki belki bu ilginç olayda Hazret-i Padişahın kusursuz cevheri yaratılmak tedbiri vardı. Böylece hem fedayı olma sıfatı yerine yetmiş oldu. Hem de gurbet ve uzlet ve meşakkat çekmek böyle ilginç bir yöntemle sağlandı. Böylelikle Hazret-i Padişahın biricik mücevheri (bu yüce tabakanın yaratılışından amaç odur ve hem bu yazdığım Tanrısal kitabın sermayesidir) yaratılış derecelerinin en üstünü oldu ve halkın şükranlarını kazandı. Böylece murada ermeme tozu onun kutsal vücudunun etrafında dolaşmasın.*” (Ebü'l Fazl el-Allâmî, 1877, s. 62-63).

Ebü'l Fazl, eserinde verdiği bu bilgilerle Türklerin var oluş mücadelesi olarak bilinen Ergenekon Destanı ile Ekber'in varlığı arasında çok açık bir bağ kurmuştur. Müellife göre Ergenekon Destanı, Ekber'in sıradan bir insanda bulunmayan vasıflarının inşası için bir vesileden ibaretti. Diğer bir ifadeyle bu destan, Ekber gibi yarı tanrı vasfına sahip bir hükümdar yer yüzüne gelsin diye yaşanmıştı. Ebü'l Fazl daha sonra Ekber'in bu vasıfları nedeniyle halkın şükranını kazandığını vurgulamaktadır. Basit gibi görünse de müellifin bir ideolog olarak asıl amacı hükümdarın iktidarının halk tarafından onaylanmasıdır. Nitekim Hümâyun'un, daha önce de ifade ettiğimiz üzere, devlet adamları ve halk üzerindeki otoritesi zayıflamıştı. Müellif, buradaki yaklaşımıyla kaybolan hükümdar otoritesini Ekber'in iktidarında yeniden inşa etmeye çalışmıştı. Bunun yolu ise Ekber'in herhangi bir insanda bulunmayan vasıflarla donatılmasıyla mümkün olabilirdi. Dolayısıyla halk, kendileri gibi sıradan olmayan ve hatta tanrı-hükümdar biçiminde nitelendirilen birinin otoritesini kabul etme hususunda ikna olabilecekti.

Ebü'l Fazl ve Tetevî'ye göre Kıyan ve Niküz, uzun bir süre Ergenekon'da kalmıştı. Onlar, çok sayıda çocuk ve büyük hayvan sürülerine sahip olmuştu. Bu iki kişinin soyundan gelenlerin sayısı arttığından oradaki besin, su ve otlaklar yetmemişti. Bu nedenle Ergenekon'dan çıkmaya karar vermişlerdi. Ancak bunun için karşılarında bulunan demir dağı aşmaları gerekiyordu. Bunun için çok fazla odun toplayıp onun üstüne kömür eklemişlerdi. Geyik derisinden dokuz yüz adet üfleme aleti yapmış ve büyük bir ateş yakmışlardı. Böylece dağın bir kısmı erimiş ve onların çıkabilmesi için geniş bir yol açılmıştı. Ergenekon dağında Kıyan'ın soyundan gelen topluma Kıyat, Niküz'ün soyundan gelen topluma ise Derelgin denmişti. Kıyat ve Derelgin

kabileleri, Ergenekon dağından kendi vatanlarına doğru yola koyulmuştu. Topraklarını gasp eden Tatar ve diğer Türk kavimleriyle savaşarak onları mağlup etmişlerdi. Doğu tarafından Hitay'a (Çin'e), batı tarafından Uygur topraklarına, kuzey tarafından Kırkız ve Selenkani'ye ve güney tarafından Tibet'e bağlanan kendi vatanlarını ele geçirmişlerdi (Ebü'l Fazl el-Allâmî, 1877, s. 63; Ahmed bin. Nasrullah Tetevî, 2013, s. 3547-3548).

Kıyat ve Derelgin kabileleri kendi vilayetlerini elde ettikten sonra Kıyan'ın soyundan gelenler Moğolistan hükümdarı olmuşlardı. Bu hükümdarlardan Covine Bahadır'ın Alinkova adında bir kızı vardı. Onu Moğolistan hükümdarı ve amcasının oğlu olan Zerbunbiyan ile evlendirdiler. Ancak hükümdar ölünce Alinkova çocuksuz ve dul kalmıştı. O, kocasından sonra ülkesinin hükümdarı olmuştu. Bir gece çadırında uyurken, Hz. Meryem gibi, ilâhi bir nurun vücuduna girmesiyle hamile kalmıştı. Alinkova, bu hamilelikten üç erkek çocuğu doğurmuştu. Bu çocuklar, nurdan yaratılmış anlamına gelen "Neyyirun" olarak adlandırıldılar. Bu gizli ışık (nur), kardeşlerden en büyüğü Buzencer Kağan'dan, Cengiz Han dahil olmak üzere, dokuz Türk-Moğol hükümdarından geçerek Emir Timur'a ulaşmaktadır. Buzencer Kağan, Timur'un on dördüncü ve Ekber'in ise yirmi ikinci ceddidir (Ebü'l Fazl el-Allâmî, 1877, s. 64-67; Ahmed bin. Nasrullah Tetevî, 2013, s. 3548-3551).

Tümene Han, Timur'un Issık Göl kenarına diktirdiği abidede ilk atası olarak işaret edilmektedir. Bu kişi aynı zamanda Cengiz Han'ın beşinci kuşaktan atasıdır. *Ekbernâme'*de, Kaçuli Bahadır, kendisi ve kardeşi Kibel Han (Cengiz'in üçüncü atası) hakkında gördüğü rüyayı babası Tümene Han'a anlatmıştı. Tümene Han, oğullarının soyundan gelenlerin ikbali ve saltanatı üzerine yorumladığı bu rüyanın aynı zamanda Kaçuli Bahadır'ın sekizinci göbekten torununun (Timur'un) dünyaya hükümdarlık yapacağını işaret ettiğini dile getirmişti. Kibel Han ve Kaçuli Bahadır, daha sonra babalarının emriyle aralarında bir sözleşmeye vardılar. Bu sözleşmeye göre Kibel Han, hanlık tahtının sahibi olacaktı. Kaçuli Bahadır ise yönetim ve savaşların komutasından sorumlu olacaktı. Onların soyundan gelenler de babalarından devraldıkları vazifelerini kendilerinden sonrakilere aktaracaktı. İki kardeş, Uygur alfabesiyle yazılan sözleşmeye mühür basmıştı. Tümene Han ise bu metni kırmızı renkteki mührüyle onaylamıştı (Ebü'l Fazl el-Allâmî, 1877, s. 68-69; Ahmed bin. Nasrullah Tetevî, 2013, s. 3551-3552).

Ebü'l Fazl, eserinde yukarıda bahsettiğimiz bilgileri verdikten sonra, Tetevî'den farklı olarak Ekber'in soyu hakkında eserinde şu bilgilere yer vermektedir: "Adem'den Tümene Han'a kadar Hazret-i Padişahın (Ekber Şah) yüce ataları bağımsız ve mutlak saltanatla diğerlerden ayrı oldular ve üstündüler. Tahta çıkıp adalet sağlamanın yanı sıra mana mülküne de başkanlık yapmakta olup, hem zahir hem batında üstündüler. İlâhi hikmet, Hazret-i Padişah'ın doğum zamanını beklemekte olup, gün be gün bunu sonuçlandırmak için araçları (bazı sebepler: ataları ve kendinden önce yaşanan hadiseler) hazırlıyordu. Hizmetin kıymetini bilmek ve uyumlu olmanın hazzını öğretmek için ona (Kaçuli Bahadır) emanet olan vekalet kıyafeti giydirdi. Böylece bu durumun özelliklerini de kendi (Ekber) gözüyle görsün dedi. (İlâhi Hikmet) Ayrıca mertebelerin cemiyetinin (bütünlük) sermayesi Hazret-i Padişah'a sağlansın istedi." (Ebü'l Fazl el-Allâmî, 1877, s. 69). Ebü'l Fazl'ın burada Ekber'in atalarının diğerlerinden üstün olduğuna işaret ettiği görülmektedir. Ayrıca müellife göre İlâhi hikmet, Ekber'in atalarının varlığını ve yaşadıkları hadiseleri onun doğumu için sadece bir sebep veya aracı yapmıştı.

Tümene Han vefat ettikten sonra, sözleşmenin hükümleri doğrultusunda Kibel Han, tahta çıkmıştı. Kaçuli Bahadır ise idari ve askeri işlerden sorumlu olmuştu. Kibel Han vefat ettiğinde onun tahtına oğlu Kovile Han oturmuştu. Kaçuli Bahadır'ın vefatıyla da onun işlerini oğlu İrdemçi Barlas üstlenmişti. *Ekbernâme'*ye göre Kaçuli Bahadır ve soyundan gelenler, Kibel Han ve soyundan gelenlere göre daha yetenekli, kültürlü, savaşçı, zeki ve ikbali yüksek kişilerdi. Dolayısıyla han olmaya daha layık insanlardı. İrdemçi Barlas, "Barlas" unvanını alan ilk kişiydi ve bütün Barlas ulusunun soyu ona dayanmaktaydı. İlerleyen yıllarda söz konusu

sözleşmeye uygun olarak Kibel Han'ın soyundan Cengiz Han, tahta oturmuştu. Kaçuli Bahadır'ın soyundan olan Karaçar Noyan ise idari ve mali işlerden sorumlu olmuştu. Ancak Cengiz Han, Tümene Han'ın yapmış olduğu sözleşmenin dışında kendi yasını hazırlamıştı. Bu yasa Ögeday, evlatları ve akrabaları arasında bağlayıcı oldu. Tümene Han'ın hazırlamış olduğu sözleşmeye göre ise Maverâünnehir, Türkistan, Harezm'in bazı bölgeleri, Uygur bölgesi, Kaşgar, Bedahşan, Belh ve Gaznin ile Sind Nehri'ne kadar olan yerler Çağatay'a bırakılmıştı. Tümene Han'ın mührü bulunan sözleşme de Çağatay'a teslim edilmişti (Ebü'l Fazl el-Allâmî, 1877, s. 69-75; Ahmed bin. Nasrullah Tetevî, 2013, s. 3547-3548).

Cengiz Han, Tümene Han'ın sözleşmesini teslim ettiği Çağatay Han'a Karaçar Noyan'ın sözünden çıkarmaması, ayrıca mal ve mülkünü onunla ortak bilmesi öğüdünü vermişti. Bu vesileyle ikisi arasında baba oğul bağı kurulmuştu. Ebü'l Fazl, Tümene Han'ın mührünün bulunduğu sözleşmeye rağmen Cengiz Han'ın kendisinin bir yasa hazırlamasını hata olarak görmektedir. Bununla birlikte bu hatayı, pek çok doğrudan daha değerli ve saltanatın Tanrı tarafından korunan Kaçuli Bahadır'ın evlatlarına geçmesine vesile olan bir gelişme olarak nitelendirmektedir. Hatta bütün bu gelişmeler, Hazret-i Sahipkiran'ın, yani Timur'un dünya üzerinde bir güneş gibi doğması için sadece bir hazırlıktır. *"Çünkü onun kutsal vücudu, Hazret-i Padişahın devletinin doğmasıdır."* Çağatay Han, babası vefat ettikten sonra Beşbalığ'ı payitaht yapmış, askeri ve idari işleri Emir Karaçar Noyan'ın yetkisine bırakmıştı. Çağatay, çoğu zaman Ögeday'ın hizmetindeydi. Ömrünün sonlarına doğru Emir Karaçar Noyan'ı vekili yapmış ve evlatlarını ona emanet etmişti (Ebü'l Fazl el-Allâmî, 1877, s. 75).

Müellife göre Allah, Kaçuli Bahadır'dan itibaren bu kutsal soydan yedi büyük şahsı, saltanatın sahibi yapmasa da onlara komutanlık ve şahlık rütbesi vermişti. Böylece onlar tam yetkili olup, işleri istedikleri gibi yürütebilmişlerdi. Onların Ergenekon'da yaşamış olan atalarının akibeti bilinmese de aralarında baba dede ilişkisi (soy bağı) vardı. Saltanat onların elinde olmasa da fiili olarak saltanat işlerini yerine getirmişlerdi. Şimdi birine bağlı kalma zamanı bitip, bi'l-kuvvede olan yetenek bi'l-fil olmuş ve padişahlığın biricik eşsiz mücevheri ortaya çıkmıştı. Allah, Tümene Han'a biçilmiş olan boyun eğme hilatini ondan almış ve büyüklüğü ortaya koyarak onu (Timur'u) yüce saltanata layık görmüştü. Hazret-i Sahipkiran, yedi iklim sultanı, taht ve tacı parlatan, dünya ve din kutbu Emir Timur Gurkani'dir. O yüce soylu, büyük mertebe sahibi 25 Şaban salı günü 736 senesi (Aka, 2012, s. 173), sıçan yılında, oğlak talihinde (burcunda), İran'a ait olan Keş (Şehrisebz) şehrinde Tegine Hatun'dan dünyaya gelmiş ve cihanı aydınlatmıştı (Ebü'l Fazl el-Allâmî, 1877, s. 78).

Yukarıda Alınkova'nın hamile kalmasına vesile olduğunu ifade ettiğimiz gizli ışık (Nur), bu hamilelikten doğan üç çocuğun en büyüğü Buzencer Kağan'dan, dokuz Türk-Moğol hükümdarının soyundan Timur'a ulaşmıştı. Timurluların meşruiyeti, resmi olarak Emir Timur'un 1370 senesinde Semerkant'ı ele geçirip burada tahta çıkması ile başlar (Richards, 2021, s. 73). Ebü'l Fazl, bu anlatıyı dört nesil boyunca devam ettirerek Bâbü, Hümâyun ve akabinde Ekber'e kadar getirmektedir Richards, 2021, s. 73-74). Müellife göre Hümâyun, Şahinşahi olarak tanımladığı Ekber'in nurunun taşıyıcısıydı. Bu nur, Hazret-i Sahipkiran'ın (Emir Timur) iktidarını aydınlatmış, Alonka'nın iffet denizinde gözükmüş, Oğuz Han'ın devletine ışık saçmıştı. Hatta Adem'den Nuh'a kadar yeteneklere ışık tutmuş, bu soydan gelen hükümdarların bedenlerinde dünyayı aydınlatmış ve en parlak halini Ekber'in bedeninde bulmuştu (Ebü'l Fazl el-Allâmî, 1877, s. 121-122). Ebü'l Fazl, bu ifadeleriyle Ekber'in soyunun dayandığı siyasi, ilâhi ve efsanevî kişi ve olayları işaret ettiği görülmektedir. Bu bilgiler, müellifin inşa etmeye çalıştığı ideolojinin çerçevesini ortaya koymaktadır. Nitekim bu isimlerin soyundan gelmek, bir hükümdarın iktidarı ve otoritesinin onayı için hatırı sayılır bir kudret ve meşruiyet sağlamaktadır.

Sonuç

Bâbürlü Devleti, tarihte kurulmuş pek çok Türk devleti gibi soy ve ilâhi meşruiyet esaslarına dayalı bir ideolojiyle kurulmuştur. Devletin kurucusu Bâbür, Türklük, Tümur ve Timurlu hanedan soyunu iktidarının meşruiyet kaynağı olarak görmüştü. Ancak Bâbür'den sonra tahta çıkan Hümâyun, astrolojiye duyduğu ilgisinin bir sonucu olarak ilâhi unsurlardan da yararlanmak suretiyle kozmolojik bir ideoloji tasarlamıştı. Hümâyun döneminde yaşanan bu gelişmeler, Bâbürlü Devleti tarihinde bir kırılma noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu ideoloji, onun iktidarını güçlendirmemiş, bilakis etrafındaki devlet adamlarının iktidardan pay istemesi ve halk üzerindeki otoritesinin zayıflamasına yol açmıştı. Hümâyun'dan sonra Bâbürlü tahtına oturan Ekber, 1564 yılı itibariyle otoriteyi tam olarak elde etmişti. Bu çalışmada Ekber'in babası döneminde inşa edilen kozmolojik ideoloji nedeniyle, önemini yitirmiş olan soya dayalı hanedan ideolojisinin yeniden nasıl güç kazandığı üzerinde durulmuş ve bütün yönleriyle ortaya konmaya çalışılmıştır. Burada dikkat çeken esas husus, Ekber'in tahta çıktıktan sonra Bâbürlü Devleti'nin içine düşmüş olduğu durumu görmüş ve sorunu tespit etmiş olmasıdır. Cesur ve kahramanlığının yanı sıra teşkilatçılığıyla öne çıkan Ekber, devletin siyasî ve askerî açıdan yeniden güçlenmesi için, merkezinde kendisinin olduğu bir kurumsallaşma sürecini başlatmıştı. Dolayısıyla bu kurumsallaşmanın gerçekleşmesi, merkezde bulunan Ekber'in iktidarının güçlü olmasına bağlıydı. İktidarın gücü ise devletin soya dayalı ideolojisinin yeniden tesis edilmesiyle başarılabilirdi. Ekber, devrin alimlerinden Ebü'l Fazl el-Allâmî ve Molla Ahmed Tetevî'ye yazdırmış olduğu eserler vesilesiyle Bâbürlülerin dayandığı Timurlu hanedan soyunu öne çıkarılmasını sağlamıştı. Kanaatimizce bu sayede Hümâyun döneminde kenara itilen soya dayalı meşruiyet kaynağı, Bâbür devrinde olduğu gibi, yeniden devletin ideolojik sac ayaklarından biri vasfını kazanmış oldu. Bu şekilde devlet, yeniden kuruluş ayarlarına geri döndüğü gibi, asırlara dayalı Türk hükümdarlık telakkisinin de unutulması engellenmişti.

Burada karşımıza çıkan diğer husus ise Bâbürlü tarihçilerinin Timurlu hanedan soyunu yeniden nasıl inşa ettikleri ve hangi dinî, siyasî ve efsanevi unsurlarla bunu destekledikleridir. Ebü'l Fazl, eserinde Ekber'in soyunu Hz. Adem'den başlatmıştır. Tetevî ise, Hz. Nuh'tan başlatmıştır. Kanaatimizce bu müellifler, Ekber'in soyunu peygamberlere kadar götürerek onun iktidarının otorite ve meşruiyetini güçlendirmek istemişlerdir. Her iki müellif de Türklerin atası olarak bilinen Yafes hakkında bilgi verdikten sonra, onun kendisinden sonra tahta geçen büyük oğlu Türk'ün vasıfları üzerinde durmuşlardır. Her iki eserde de "*Yafes Oğlan*" şeklinde ifade edilen Türk'ün zeki, becerikli, adil, kültürlü ve sanat sever olduğu, ayrıca mazlumları koruyan ve halkını refah ve mutluluk içerisinde yaşatabilen biri olduğu vurgulanmıştır. Söz konusu müellifler, Türk milletinin dip atalarından olan Türk'ün vasıfları üzerinde durmak suretiyle esasında Ekber'in soyuna dair olumlu bir tablo çizdikleri görülmektedir. Bu müellifler, akabinde ise Türk'ün torunu ve Karahan'ın oğlu Oğuz için aynı yaklaşımı sergilemişlerdir. Onların eserlerinde Türk'le benzer vasıflara sahip olduğunu gördüğümüz Oğuz'un ele geçirdiği bölgelerden de bahsedildiği görülmektedir. Bilhassa Oğuz'un Türk zümrelerine Uygur, Kanglı, Kıpçak gibi adlar vermiş olması en dikkat çekici hususlardandır. Müellifler verdikleri bu bilgilerle, Ekber'in soyunu Hz. Adem veya Hz. Nuh ile başlattıkları insanlık tarihinden kopararak Türk tarihi içerisinde ele almayı tercih etmişlerdi. Hatta bu müelliflerden Tetevî, *Tarih-i Elfi*'de Oğuz'un annesinin göğsünden Allah'a iman etmesi şartıyla süt emdiğini, Allah'a iman etmeyen ilk iki eşleriyle ilişki kurmadığı ve bu şartı kabul eden üçüncü eşiyile ilişki kurup çocuk sahibi olduğunu dile getirmektedir. Oğuz, din değiştirdiği için kendisine saldıran babasıyla savaşmış, onu öldürmüştü. Ayrıca topraklarını genişleterek Türkleri tek çatı altında toplamıştı. Akabinde ise, *Ekbernâme*'deki gibi, Türkleri bir araya getirerek onlara farklı adlar (boy) verdiği aktarılmaktadır. Oğuz, bu özellikleriyle Türklere gönderilmiş bir peygamber ve lider gibi sunulduğu görülmektedir. Dolayısıyla her iki eserde de Ekber'in yanı sıra tanrı veya

İslam'ın koruyucusu gibi özellikleriyle atası Oğuz'un ifade edilen özellikleri arasında benzerlik kurulmaya çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ekbernâme ve *Tarih-i Elfi*'de Moğollar ve Türklerin Oğuz'un soyundan geldiği vurgulanmaktadır. Onlar, başlarında bulunan İlhan döneminde Moğolistan topraklarını kaybetmiş ve neredeyse hepsi ölmüşlerdi. Hayatta kalan Kıyan ve Nüküz, Ergenekon adlı bir yere sığınmışlardı. Burada Kıyan'ın soyundan gelen topluma Kıyat, Nüküz'ün soyundan gelen topluma ise Derelgin denmişti. Onlar, Ergenekon'da karşılına çıkan demir dağı eriterek vatanlarına doğru yola koyulmuş ve yeniden ele geçirmişlerdi. Ebü'l Fazl'ın eserinde Ergenekon ile Ekber'in varlığı arasında kurduğu bağ oldukça dikkat çekicidir. Ona göre Ergenekon'da yaşananlar, yarı tanrı özelliklerine sahip bir hükümdar olan Ekber gibi bir şahsın yaratılışı ve yer yüzüne gelişi için bir vesiledir. Bununla birlikte kanaatimizce Ekber'in bütün bu badireleri atlatan Oğuz neslinin bir devamı olması nedeniyle, milleti ve ülkesi için her türlü engeli aşabilecek güç ve kudreti atalarından devraldığı algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. *Ekbernâme* ve *Tarih-i Elfi*'de Ergenekon hadisesinden sonra Ekber ile ilişkilendirilen yeni bazı efsanevî unsurlar göze çarpmaktadır. Bu eserlere göre Kıyan'ın soyundan gelenler, Moğolistan'a hâkim olmuşlardı. Bu soydan Covine Bahadır'ın kızı, amcasının oğluyula evlenmiş ve üç erkek çocuk sahibi olmuştu. Bu çocuklar, nurdan yaratılmış manasına gelen "*Neyyirun*" olarak isimlendirilmişlerdi. Bu gizli nur, kardeşler arasında en büyüğü olan Buzencer Kağan'dan, Cengiz Han da dahil, dokuz Türk-Moğol hükümdarı vasıtasıyla Timur'a aktarılmıştır. Ebü'l Fazl, bu anlatıyı devam ettirerek Babür, Hümâyün ve sonra da Ekber'e kadar getirmiştir. Bilhassa Ebü'l Fazl'ın bu yaklaşımı, inşa edilmeye çalışılan ideolojinin çerçevesini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Nitekim Ekber'in soyunun dayandığı ilâhi, efsanevî ve siyasi şahsiyetler, bir hükümdarın iktidarı ve otoritesinin tanınması için dikkate değer bir güç ve meşruiyet temin etmektedir.

Kaynakça

- Ahmed bin. Nasrullah Tetevî. (2013) (h. 1382). *Tarih-i Elfi*, Musahhih (Haz). Gulamrıza Tabataba Mecd, Tahran: Şirket-i İntişarat-i İlmi ve Ferhengi.
- Aka, İ. (2012). "Timur", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 41, 173-177.
- Çelik, M. B. ve Demir, H. (2021). "Hümâyün'un Kozmolojik Egemenlik Anlayışı" *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 70, 401-418.
- Demir, H. (2017). *Bâbürlü Devleti'nde Hümâyün Dönemi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya). Erişim adresi: <http://tez2.yok.gov.tr/>
- Donuk, A. (1979-1980). "Türk Devletinde Hakimiyet Anlayışı", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, (X-XI), 29-56.
- Ebü'l Fazl el-Allâmî. (1877). *Ekbernâme*, C. I, Tashih. Mevlevi Ağa Ahmed Ali ve Mevlevi Abdurrahim, Kalküta: Asiyatik Society Bengale.
- Edwardes, S. M. (1926). *Babur: Diarist and Despot*, London: A. M. Philpot Ltd.
- Fisher, M. H. (2020). *Bâbürlüler: Hindistan'da Bir Türk İmparatorluğu*, çev. M. Fatih Çalışır, İstanbul: Kronik Kitap.
- Gâzi Zahîreddin Muhammed Bâbü. (2006). *Bâbürnâme (Vekayi)*, Doğu Türkçesinden Çeviren: Reşit Rahmeti Arat, İstanbul: Kabcacı Yayınevi.

- Gazi, Zahîreddin Muhammed Babur, (1970). *Baburnâme: Babur'un Hâtıratı*, C. II Çev. Reşit Rahmeti Arat, İstanbul: MEB Yayınları.
- Gazi, Zahîreddin Muhammed Babur, (1970). *Baburnâme: Babur'un Hâtıratı*, C. III Çev. Reşit Rahmeti Arat, İstanbul: MEB Yayınları
- Hoyi, M. T. E. (2006). "Farsça'nın Hindistan'da Yaygınlaşması Tarih-i Elfi Kitabı'nın Tanıtımı Müellif: Ahmet Tetevi ve Asif Kazvini", XV. *Türk Tarih Kongresi, Ankara (IV. Cilt – I. Kısım)*, ss. 781-786.
- Khwandamir (1940). *Qanun-ı Hümayuni*. (Nşr. M. Hidayat Hosain), Kalküta: Baptist Mission Press.
- Kafesoğlu, İ. (2013). *Türk Millî Kültürü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Konukçu, E. (1994a). "Ekber Şah", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 10, 542-544.
- Konukçu, E. (1994b). "Ebü'l-Fazl el-Allâmî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 10, 313-314.
- Kulke, H. ve Rothermund, D. (2001). *Hindistan Tarihi*, Çev. Müfit Günay Ankara: İmge Kitapevi.
- Niyazi, M. (2017). *Türk Devlet Felsefesi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Pala, İskender, (2004), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Roux, Jean Paul. (2021). *Babur: Büyük Moğolların Tarihi*, çev. Lale Arslan Özcan, İstanbul: Dergâh Yayınları.